

**บทบาทสตรีสูงอายุในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว
กรณีศึกษากลุ่มพานพุ่ม หมู่บ้านมอমনาว
ตำบลสีกงาม อำเภอลองลาน จังหวัดกาฬงเพชร**

เกศินี เพ็งอำไพ¹, เกศศิริ วงศ์สองชั้น¹, ธวชนิ ลาลิน²

¹นักศึกษาโปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม (ทีมวิจัย)

²อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม (อาจารย์ที่ปรึกษา)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬงเพชร

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง บทบาทสตรีสูงอายุในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว กรณีศึกษา กลุ่มพานพุ่ม หมู่บ้านมอমনาว ตำบลสีกงาม อำเภอลองลาน จังหวัดกาฬงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้สตรีสูงอายุสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของครอบครัว (2) เพื่อศึกษาหลักคิดของสตรีสูงอายุ ในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว (3) เพื่อศึกษาถึงลักษณะบทบาทของสตรีสูงอายุ ต่อครอบครัวใน หมู่บ้านมอমনาว งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ สตรีสูงอายุที่อยู่ในกลุ่มพานพุ่ม พื้นที่ หมู่บ้าน มอমনาว ตำบลสีกงาม อำเภอลองลาน จังหวัดกาฬงเพชรจำนวน 15 คน โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีเทคนิควิเคราะห์ทางเนื้อหา นอกจากนี้ยังตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้วิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างถูกต้องแม่นยำและเป็นธรรม ปราศจากอคติ ผลการวิจัยพบว่า (1) หากผู้สูงอายุไม่มีรายได้จะนำไปสู่ผลกระทบในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ รวมทั้งจะเป็นภาระไม่ว่าจะเป็นบุตรหลานหรือบุคคลภายในครอบครัว สตรีสูงอายุส่วนใหญ่มองจากสามีและ ลูกหลานว่าเป็นภาระ ไม่ทำงานไม่หารายได้ คอยรอรับเงินจากลูกหลานและสามีที่ทำงาน จึงทำให้สตรีสูงอายุเริ่มหา งานที่ตนเองทำไหว ที่สภาพร่างกายเอื้ออำนวยที่พอจะทำได้ เพื่อให้คนรอบข้าง และทำผู้อื่นเห็นว่าตนเองมีคุณค่า ยังมีความสามารถในการหารายได้หรือทำงานได้ นอกจากนี้สตรีสูงอายุบางส่วน มีเวลาว่างที่ไม่รู้จะไปทำอะไร เมื่อมีอายุมากขึ้นส่วนใหญ่จะอยู่บ้านเฉยๆ หรือไม่ก็หากิจกรรมอย่างอื่นทำ ทั้งนี้สตรีสูงอายุบางส่วนเป็นผู้นำหลักในการ หารายได้ให้ครอบครัว เนื่องจากสามีป่วยหรือเสียชีวิต และผู้สูงอายุต้องอยู่บ้านกับหลานเพียงลำพัง หากสตรีสูงอายุ ไม่ทำงานก็จะมีเงินใช้เพียงพอสำหรับรายจ่ายของครอบครัว (2) หลักคิดของสตรีสูงอายุในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว คือ สตรีสูงอายุซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่าหากตนเองไม่ได้ทำงาน อยู่บ้านเฉยๆให้ ลูกหลานเลี้ยงจะทำให้ตนเองดูไม่มีคุณค่า รู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์และไม่มียบทบาทต่อครอบครัว รวมทั้ง กลายเป็นภาระของลูกหลานถึงแม้ลูกหลานจะเต็มใจเลี้ยงดูก็ตาม นอกจากนี้สตรีสูงอายุส่วนมาก มีทัศนคติเกี่ยวกับการ ทำงานว่าเป็นการสร้างรายได้ แต่สตรีสูงอายุไม่ได้มองว่าเป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเอง แต่พวกเขามองว่าเป็น การสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ช่วยแบ่งเบาภาระลูกหลานและสามี (3) ลักษณะบทบาทของสตรีสูงอายุที่มีต่อ ครอบครัว คือ ปัจจุบันนี้สตรีสูงอายุ มีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัว ในเรื่องของเศรษฐกิจมากขึ้น เนื่องจากเกิดการ เปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สมาชิกในครอบครัวที่บุตรหรือสามี ได้ ย้ายถิ่นฐานไปทำงานต่างจังหวัด ย้ายเข้าสู่ความเป็นเมืองที่มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม บทบาทความเป็นผู้นำ ก็จะถูกเป็นของฝ่ายหญิงทันที หรือเมื่อใดที่ครอบครัวเกิดปัญหาขึ้น กับบุคคลที่เป็นเสาหลักของครอบครัวที่ขึ้นชื่อว่ เป็นสามี เมื่อนั้นครอบครัวก็จำเป็นต้องเปลี่ยนเสาหลักมาเป็นแม่หรือเมียแทน และในบางครอบครัวที่พ่อแม่ แยกทางกัน ครอบครัวรูปแบบใหม่ก็จะเกิดขึ้นได้เช่นกัน นั่นคือครอบครัวข้ามรุ่น ที่มีสตรีสูงอายุมีบทบาทเป็นยาย หรือย่าคอยเลี้ยงดูบุตรหลานของตนเอง

คำสำคัญ : บทบาท/ ผู้สูงอายุ/ สตรี/ การทำงาน/ เศรษฐกิจ

Abstract

The roll of elderly women in increasing the economic value for their families; case study of BhanBhoom club, Mor-Manow village is written for (1) Studying causes and reasons of increasing the economic value of elderly women for their families (2) Studying the thoughts of elderly women in increasing the economic value for their families (3) Studying the roll of Elderly women in their families of Mor-Manow village. This research is a qualitative research. The samples are 15 elderly women of Bhanbhoom club at Mor-Manow village, Sak Ngam Sub-District, Khlong Lan District, Kamphaeng Phet province sampled by using purposive sampling. Interviewing is used as the research tool and instrument. Data were analyzed by using content analysis. In addition, triangulation analysis is also used in this research to analyze the data truly and accurately without any biases. The results of the research found (1) If the elderly women do not have any incomes, it will affect in their daily lives and their families or relatives have to take the responsibility for taking care of them. Most of their husbands and descendants think that elderly women are burdensome. They do not work, and always wait for money from their working husband and descendants. These forced elderly women to do works which they can do and do not cause any detriments to their health for change their reputations and show that they can do works. In addition, some of elderly people have a lot of free time. So, they do not know what they will do. When they become old, they just live at their houses or find some activities to do, but some of them make the main income for their houses because their husbands are dead or sick, and some of them have to live with their grandchildren. If these elderly women do not do works, their family will not have enough money to pay expenditures of the family. (2) The thoughts of elderly women in increasing the economic value for their families, they will feel worthless, and they do not have any benefits and roles for their families, if they do not do any works, and let their relative take the responsibility. They also feel they are burdensome for their families. In addition, most of elderly women have the attitude about working to make income that it is not for them, it is the making income for their families and helping their husbands.(3) The roll of Elderly women in their families, nowadays, elderly women have a leader role in economy of their families more than ever because of the unavoidable happening of changing of Thai economy and society. Elderly women will have roles in family's economy when the members of their families have to go to work in other provinces where there are the industrial developments. When there are some problems with their husbands or the members who make the main income of the families, the wives or elderly women will take the roll to work for making income. In the case that parents divorced, there may be the new type of family, cross generation family which elderly women of grandmother live with their grandchildren.

Keywords: Role/ Elderly people/ Women/ Working/ Economy

ที่มาและความสำคัญ

โครงสร้างอายุของประชากรโลกและของประเทศต่างๆรวมทั้งประเทศไทยกำลังเปลี่ยนไปในทิศทางที่มีอายุสูงมากขึ้นปรากฏการณ์ทางประชากรนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากอัตราเกิดของประชากรทั่วโลกได้ลดต่ำลง ในขณะที่ผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น การสูงวัยของประชากรย่อมมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละประเทศ ปัจจุบันประเทศไทยได้มีเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว และมีผู้สูงอายุจำนวนมากขึ้นในทุกๆปี โดยปีพ.ศ.2557 มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 14.9, ปีพ.ศ. 2558 มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 16.0,ปีพ.ศ.2559มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 16.5, และปีพ.ศ. 2560 มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 16.8 ของประชากรทั้งหมด(กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561).

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

นอกจากนี้ยังมีการพบว่าประชากรผู้สูงอายุมีปัญหาการว่างงานหรือมีรายได้ต่ำเนื่องจากไม่มีงานประจำ หรืออาชีพเสริมหลังการเกษียณอายุงาน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาประชากรวัยสูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ว่างงานและมีรายได้น้อยในขณะที่รายจ่ายเท่าเดิมหรืออาจสูงขึ้น ซึ่งสวนทางกับรายได้ของผู้สูงอายุ ทำให้ต้องมีการมองเรื่องผู้สูงอายุกันใหม่ จากภาพของคนแก่ทำอะไรไม่ได้ เจ็บออกแดด จึงเป็นเวลาที่สามารถดำรงรักษาสุขภาพ ทำงาน หรืออาชีพเสริมที่ เปนประโยชน์ มีรายได้และมีความสุขได้มาก เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสามารถดูแลตนเอง สมาชิกในครอบครัวและชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสต่อการแสดงศักยภาพในการส่งเสริมอาชีพทั้งในด้านของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้และประสบการณ์ เป็นผู้ถึงพร้อมทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าแม้ผู้สูงอายุจะเข้าสู่วันที่ร่างกายอ่อนแอเสื่อมถอยแล้ว แต่ท่านก็ยังพร้อมและสามารถที่จะช่วยเหลือหารายได้เสริมให้ครอบครัวได้ เพราะผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังทำงานเชิงเศรษฐกิจให้ครอบครัวได้อยู่ ประเด็นสตรีสูงอายุที่มีบทบาทต่อครอบครัว ผู้สูงอายุนั้น มีต้องการเป็นเพียงแต่จะเป็นฝ่ายรับจากบุตรหลานหรือจากสังคมเท่านั้น อันที่จริงท่านพยายามที่จะช่วยตนเองมากที่สุด เท่าที่ท่านจะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ รายได้ ความเป็นอยู่ ท่านจะอาศัยพึ่งพาลูกหลานต่อเมื่อท่านทำไม่ไหวแล้วเท่านั้น แม้กระนั้นก็ตามท่านก็ยินดีที่จะ ช่วยเหลือครอบครัวตามศักยภาพที่ท่านจะทำได้ ไม่ว่าจะเป็ในด้านร่างกาย แรงสติปัญญา ทักษะฝีมือคำแนะนำต่างๆ เท่าที่ท่านจะสามารถแนะนำได้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558).

ในขณะที่เดียวกัน การที่สมาชิกในครอบครัววัยทำงานต้องไปทำงานต่างถิ่นทำให้ผู้สูงอายุยังคงต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรหลานเพียงลำพัง ก่อให้เกิดครอบครัวที่เรียกว่า “ครอบครัวข้ามรุ่น” หรือ “ครอบครัวแหงกลาง” ในรายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทย ยุคเกิดน้อย อายุยืน ปัจจุบันมีครอบครัวข้ามรุ่นมากกว่าคิดเป็นร้อยละ 2 ของครอบครัวทั้งหมดในประเทศไทย และมีแนวโน้มที่คาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ส่วนใหญ่ในพื้นที่ชนบทเกือบครึ่งอาศัยอยู่ในครอบครัวข้ามรุ่น ปัจจัยที่ทำให้เกิดครอบครัวข้ามรุ่น คือการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง ค่าครองชีพในเขตเมืองที่สูงกว่าชนบทและการขาดระบบสนับสนุนต่างๆ หัวหน้าครอบครัวข้ามรุ่นกว่าครึ่งเป็นผู้มีอายุมากกว่า 60 ปี และเกือบร้อยละ 90 เป็นผู้หญิงเลี้ยงดูหลานเพียงลำพัง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558) หัวหน้าครอบครัวข้ามรุ่นส่วนใหญ่ยังคงทำงาน โดยส่วนมากอยู่ในภาคเกษตรกรรมหรืองานฝีมือ และหัวหน้าครอบครัวข้ามรุ่นส่วนหนึ่งสุขภาพไม่แข็งแรง ทั้งยังมีครอบครัวข้ามรุ่นบางครอบครัวที่สตรีสูงอายุที่ไม่เพียงแต่ต้องดูแลหลานเท่านั้น หากยังต้องดูแลสามีที่เจ็บป่วยอีกด้วย ผู้สูงอายุในครอบครัวข้ามรุ่นส่วนมากมีรายได้ต่ำ จึงต้องทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของบุตรหลาน ซึ่งอาจจะมีความเครียดที่เพิ่มขึ้นจากการที่ต้องเลี้ยงดูหลานไปพร้อมกับที่ต้องทำงานของตัวเอง ซึ่งทำให้สตรีสูงอายุต้องหารายได้ให้กับครอบครัว และเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของครอบครัว แสดงให้เห็นว่าสตรีสูงอายุมีบทบาทสำคัญและเป็นฟันเฟืองในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของครอบครัวอีกด้วย

ดังนั้นสตรีสูงอายุจึงมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัวได้มากขึ้นจากเดิมอีกทั้งนอกจากสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุแล้วยังเป็นการให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกับผู้อื่นที่เป็นวัยเดียวกัน ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น เห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น รวมทั้งเป็นการลดภาวะความเครียดของผู้สูงอายุอีกด้วย การทำงานและบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุ ยังไม่มีผู้ให้ความสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้มาก นักกลุ่มของผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงเรื่อง “บทบาทสตรีสูงอายุในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว กรณีศึกษากลุ่มพานพุ่ม หมู่บ้านมอมนาว” เพื่อให้เห็นถึงบทบาทของสตรีสูงอายุในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุสืบต่อไป

บริบทพื้นที่ในการศึกษา

เดิมที่ตั้งของหมู่บ้านมอมนาวอยู่ในเขตตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีผู้ใหญ่บ้าน คือ นายจรัส เข้มทองหมู่ที่ 6 ตำบลโป่งน้ำร้อน ต่อมาแยกเป็นหมู่ที่ 13 ตำบลโป่งน้ำร้อนและเมื่อ พ.ศ. 2527 ได้มีการแยกตำบลออกจาก ตำบลโป่งน้ำร้อน มาเป็นตำบลสังฆาม และแยกการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกที่มาปกครอง คือ นายประเทือง เมืองฉาย และได้มีการร่วมใจกันสร้างวัดมอมนาวขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์รวมใจ และให้มีการสืบทอดพระพุทธศาสนากันไป ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2533 ผู้ใหญ่ประเทือง เมืองฉาย ได้เสียชีวิตลง และได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนที่สองคือ นายอำนาจ เมืองฉายเมื่อปีพ.ศ. 2536 ได้มีการก่อสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาแห่งแรกของตำบล ซึ่งที่ตั้งของตั้งอยู่ติดถนนสายคลองแม่ลาย -

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คลองลานทางหลวงหมายเลข 1117 โดยใช้ชื่อว่าโรงเรียนสัคนามวิทยา และ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นางคำนิง เมืองฉาย พื้นที่บ้านมอมนาว อยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารตำบลสัคนาม ห่างจากอำเภอคลองลาน ไปทางทิศเหนือประมาณ 16 กิโลเมตร พื้นที่ 5.87 ตารางกิโลเมตร มีเนื้อที่อยู่อาศัยจำนวน 131 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 3,869 ไร่ รวมมีเนื้อที่ 4,000 ไร่ บ้านมอมนาวมีราษฎรอาศัยอยู่ทั้งสิ้นจำนวน 176 ครัวเรือน จำนวน 650 คนแยกเป็นผู้สูงอายุที่มีอยู่ จำนวน 102 คน

หมู่บ้านมอมนาวมีความมุ่งมั่นและให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในด้านต่างๆในทุกๆด้าน เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านเองมีการแก้ไขปัญหาของประชาชนใน ทั้งด้านสาธารณสุข โภชนาการ การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การรักษาความสะอาดความเป็นระเบียบของชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการส่งเสริมอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพผู้สูงอายุ ซึ่งในหมู่บ้านมอมนาวมีอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุอย่างหนึ่ง คือ การรวมกลุ่มกันทำพานพุ่มเงินพุ่มทองของผู้สูงอายุ

สภาพทางเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมอมนาว มีการประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยมีการทำไร่อ้อย ไร่มัน ลำปะหูลัง ทำนาและมีบางส่วนทำสวนผลไม้ ในด้านกลุ่มอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้าน เช่น กลุ่มพับพานพุ่มเงินพุ่มทองกลุ่มสิ่งประดิษฐ์จากกะลามะพร้าว รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง ประชากรหมู่บ้านมอมนาวส่วนใหญ่จะเป็นคนจังหวัดแถบภาคกลาง เช่น จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (คำนิง เมืองฉาย, สัมภาษณ์, 2561).

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้สตรีสูงอายุสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของครอบครัว
2. เพื่อศึกษาหลักคิดของสตรีผู้สูงอายุในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว
3. เพื่อศึกษาถึงลักษณะบทบาทของสตรีผู้สูงอายุต่อครอบครัวในหมู่บ้านมอมนาว

แนวคิดที่ใช้

1.แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ คือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป เป็นวัยสุดท้ายของชีวิตเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมถอยทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคมและเป็นบุคคลสมควรได้รับการอุปการะช่วยเหลือ รวมทั้งได้รับการดูแลจากลูกหลานตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

2.แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทจึงหมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และสมาชิกอื่น ๆ มุ่งหวังที่จะให้บุคคลแสดงออกภายใต้สถานการณ์ทางสังคม ซึ่งบทบาทจะประกอบด้วยพฤติกรรมความคาดหวังและตำแหน่งทางสังคมผู้สูงอายุจะรับบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันไปตลอดชีวิต

3.แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัว

ครอบครัวหมายถึงกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความผูกพันและ ความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต ทางกฎหมาย หรือการดำเนินชีวิตร่วมกัน อาศัยอยู่ร่วมกัน พึ่งพิงกันทางสังคม เศรษฐกิจ โดยสมาชิกแต่ละคนจะทำหน้าที่และบทบาทที่แตกต่างกัน เช่น บิดา มารดา

4.แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสตรี

สตรีนิยม หรืออิตลีนียม หมายถึง อุดมการณ์ที่พยายามส่งเสริมและ ยกย่องสถานภาพและบทบาททางสังคมของผู้หญิงไม่ให้ต่ำต้อยกว่าผู้ชาย สตรีนิยมจึงเห็นว่าความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายของบุคคลมิได้เป็นเพียงความแตกต่างทางสรีรวิทยาตามธรรมชาติเท่านั้น หากเป็นความแตกต่างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองซึ่งมนุษย์ได้เป็นผู้สร้างขึ้นมาด้วย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการและกระบวนการที่เริ่มต้นจากการสร้างฐานความคิด เพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัย มาใช้เป็นหลักการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์งานศึกษาวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นที่มุมมองด้านเงื่อนไขและความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ที่เป็นไป

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

อย่างหลากหลาย ที่เกิดขึ้นบนขอบเขตของพื้นที่การศึกษา เมื่อได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนแล้วจะนำข้อมูลทั้งหมดมาจำแนกส่วนประกอบให้เห็นถึงความเป็นไปของแต่ละส่วน ทั้งการเรียงข้อมูล เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่สัมพันธ์กันอย่างไรมีระบบ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลขั้นต้นหรือข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary) เป็นการเก็บจากข้อมูลจากเอกสารเป็นหลัก ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสตรีสูงอายุ บทบาทของสตรีสูงอายุ และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุซึ่งเป็นเอกสารภาษาไทยภาษาอังกฤษ เช่น รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร สารานุกรม เป็นต้น จากนั้นนำข้อมูลที่นำมาสังเคราะห์และนำไปเป็นฐานคิดในการวางกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

2. เมื่อได้ข้อมูลทุติยภูมิจนครบถ้วนครอบคลุมแล้วผู้วิจัยก็จะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldresearch) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จะใช้วิธีการสำรวจพื้นที่ที่ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นการและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างการจดบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพและใช้วิธีการเข้าไปในชุมชนเพื่อสัมภาษณ์ เกี่ยวกับกลุ่มสตรีสูงอายุ บทบาทของสตรีสูงอายุ และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังต่อไปนี้

2.1. โดยการติดต่อประสานงานผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านมอมนาว เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเข้าสำรวจพื้นที่สัมภาษณ์คนในหมู่บ้าน และเพื่อขอข้อมูลรายละเอียดต่างๆ เช่น รายชื่อ เบอร์โทร กลุ่มเป้าหมายเพื่อติดต่อขอสัมภาษณ์

2.2. การลงพื้นที่ในครั้งแรกจะเป็นการสำรวจพื้นที่ โดยขั้นแรกก็จะเข้าไปพบกับกลุ่มคนโดยทั่วไปตามแบบวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (Snow ball) โดยที่เข้าพูดคุยครั้งแรกอาจเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือไม่ก็ได้ วัตถุประสงค์ของการพูดคุยก็เพื่อแสวงหาผู้ให้ข้อมูลหลักทำนองต่อไปและขั้นตอนมาเมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้ว จึงเลือกใช้การสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากลักษณะของกลุ่มที่เลือก เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ทั้งยังเป็นการสร้างความเชื่อใจระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มคนในชุมชนอีกด้วย

2.3. การรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กับผู้ตอบแบบสอบถามโดยตรงตามแบบสอบถามที่สร้างไว้หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้สัมภาษณ์จะทำการตรวจสอบความถูกต้องอย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ของข้อมูล ส่วนต่างๆในแบบสอบถาม เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เสร็จเรียบร้อยในพื้นที่ทันทีก่อนที่จะดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบข้อมูลงานวิจัย โดยงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ดังต่อไปนี้

3.1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation check) ใช้ตรวจสอบแหล่งที่มาข้อมูล โดยใช้เกณฑ์พิจารณาเรื่องเวลา สถานที่ และสถานการณ์บุคคลที่แตกต่างกัน

3.2. การตรวจสอบเวลาที่ต่างกัน ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละท่านอย่างน้อย 2 ครั้งโดยจะใช้รูปแบบการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการและวันเวลาที่ต่างกัน

3.3. การตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่เขียนในรายงานนั้นตรงกับข้อเท็จจริงที่ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลมาหรือไม่

4. จากนั้นนำข้อมูลที่เสร็จสิ้นกระบวนการตรวจสอบตามวิธีการนำข้อมูลทั้งหมดมาเรียงเรียงและเขียนเป็นรายงานวิจัย

5. เขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

1.สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้สตรีสูงอายุสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของครอบครัว

1.1.เนื่องด้วยโครงสร้างประชากรของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมากในปัจจุบัน ทำให้โครงสร้างประชากรวัยสูงอายุมีมากขึ้น อันมาจากเหตุผลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแพทย์ที่ดีขึ้น อาหารการกินที่สมบูรณ์ขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้นและมีจำนวนมากขึ้นในปัจจุบัน นำมาสู่ผลกระทบต่อการจ้างงานและปัญหาเศรษฐกิจทั้งในครัวเรือนและชุมชนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อีกทั้งหากผู้สูงอายุนี้ไม่มีรายได้จะนำไปสู่ผลกระทบในการดำเนินชีวิตในด้าน

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ต่างๆ รวมทั้งจะเป็นภาระไม่ว่าจะเป็นบุตรหลานหรือบุคคลภายในครอบครัว จากที่กล่าวมานี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สตรีสูงอายุในหมู่บ้านมอมนาวต้องทำงานสร้างมูลค่าเพิ่มในเรื่องของรายได้ให้กับครอบครัว ในพื้นที่หมู่บ้านมอมนาว การที่สตรีสูงอายุต้องทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก เพราะในพื้นที่นี้เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของหนุ่มสาววัยทำงานหรือวัยเรียนก็จะไปเรียนหรือทำงานในพื้นที่ต่างๆ ส่วนมากจะทำงานอยู่ในตัวเมืองกำแพงเพชร ตัวเมืองชลบุรีและกรุงเทพมหานครตามลำดับ จึงทำให้ในพื้นที่หมู่บ้านจะมีวัยสูงอายุจำนวนมาก อีกทั้งวัยสูงอายุเพศหญิงส่วนใหญ่ถูกมองว่าเป็นเพศที่ไม่ทำรายได้ให้กับครอบครัว เป็นภาระของครอบครัวทั้งที่ความจริงแล้ว ผู้หญิงสูงอายุส่วนใหญ่มีหน้าที่เลี้ยงหลานเล็กๆ ที่พ่อแม่เด็กต้องทำงานทำให้เมื่อคลอดลูกแล้วจึงส่งลูกมาอยู่กับย่า/ยายเลี้ยงดู แต่สตรีสูงอายุส่วนใหญ่ถูกมองจากสามีและลูกหลานว่าเป็นภาระ ไม่ทำงาน ไม่หารายได้คอยรอรับเงินจากลูกหลานและสามีที่ทำงาน จึงทำให้สตรีสูงอายุเริ่มหางานที่ตนเองทำไหวและสภาพร่างกายเอื้ออำนวยที่พอจะทำได้ เนื่องจากสภาพร่างกายของเพศหญิงเมื่อสูงอายุขึ้นจะไม่เหมือนกับสภาพร่างกายของเพศชาย เพศหญิงนั้นเมื่อแก่ชราแล้วร่างกายจะเสื่อมสภาพเร็วกว่าเพศชายเพราะผ่านการตั้งท้องมีลูกมาแล้ว ทำให้ร่างกายเสื่อมเร็ว ด้วยเหตุนี้สตรีสูงอายุส่วนใหญ่จึงหางานที่เหมาะสมกับลักษณะของตนเองและสามารถปรับเวลาในการทำงานได้ตามความสะดวกของตนเอง อย่างเช่น การทำพานพุ่มเงินพุ่มทองที่เป็นอาชีพเสริมของชาวบ้านมอมนาว ทั้งงานการทำพานพุ่มนี้ต้องใช้ความละเอียดอ่อนในการทำจึงเหมาะกับเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

1.2. เนื่องจากวัยเมื่อมีอายุมากขึ้นส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุจะอยู่บ้านเฉยๆหรือไม่ก็หากิจกรรมอย่างอื่นทำ เช่น รวมกลุ่มสนทนากับคนวัยเดียวกัน หรือรวมกลุ่มกันแล้วนำหลานที่อายุรุ่นราวคราวเดียวกันมาเลี้ยงรวมกัน แต่กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่อาจสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงพยายามหางานหรือกิจกรรมยามว่างที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวและไม่ให้เสียเวลาไปเปล่าๆ ซึ่งสตรีสูงอายุเหล่านี้ที่มีเวลาว่างไม่รู้จะทำอะไรเลยมองหาอาชีพเสริมที่มีรายได้ทำ

1.3. เนื่องจากความจำเป็นที่สตรีสูงอายุต้องทำงานเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว เพราะบางครอบครัวนั้น สตรีสูงอายุอยู่กับหลานเพียงลำพัง หรือบางครอบครัวอยู่กับสามีที่ไม่สามารถทำงานได้ โดยอาจเกิดจากความพิการหรือมีโรคประจำตัว เช่น โรคอัลไซเมอร์ เบาหวาน ความดัน และโรคอื่นๆ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้สตรีสูงอายุต้องกลายเป็นผู้นำในครอบครัวในด้านการหารายได้ให้กับครอบครัว หากสตรีสูงอายุเหล่านี้ไม่ทำงานหรือหารายได้ให้กับครอบครัว ก็จะทำให้สามีหรือบุตรหลานต้องลำบากอดยากอย่างแน่นอน ซึ่งหากถามหาว่าทำไมสตรีสูงอายุจึงต้องทำงานหรือลูกๆ ไปไหนไม่ส่งเสียเลี้ยงดู จากการสัมภาษณ์ก็จะได้คำตอบว่า ลูกของผู้สูงอายุเหล่านี้ก็ส่งเสียเลี้ยงดูเป็นรายเดือน แต่จำนวนเงินไม่มากนักเพราะพวกเขาเหล่านั้นก็มีภาระค่าใช้จ่ายของตนเอง เช่น ผ่อนรถยนต์ หรือบางคนมีลูกหลายคนก็ฝากผู้สูงอายุเลี้ยง แล้วเงินที่ส่งมาไม่เพียงพอ จึงทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ต้องออกหางานทำและการจ้างงานในสตรีสูงอายุนั้นมีจำนวนที่น้อยมาก เพราะงานในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นงานด้านการเกษตร เช่น การทำไร่ การทำนา การทำแตงโม การทำไร่สวนปาล์ม เป็นต้น ซึ่งงานต่างๆ นี้ต้องใช้แรงงานและกำลังกายจำนวนมาก จึงทำให้นายจ้างไม่นิยมจ้างงานสตรีสูงอายุนัก ซึ่งงานอาชีพที่สตรีสูงอายุจะทำได้นั้นก็อย่าง เช่น การทำขนมขาย การเก็บผักต่างๆ แล้วฝากแม่ค้าขายตามตลาดนัด และการรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น แต่ก็มีอาชีพอีกอาชีพหนึ่งที่สตรีสูงอายุพอทำไหวและทำได้ดี คือ งานหัตถกรรมการทำพานพุ่ม ซึ่งมีพื้นฐานการทำพานพุ่มมาจากการพับกริบกระถางหรือการทำบายศรี ซึ่งสตรีสูงอายุส่วนใหญ่มีพื้นฐานในการทำงานด้านนี้อยู่แล้ว เพราะการทำกระถางหรือการทำบายศรีนี้เป็นความรู้ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้สตรีสูงอายุส่วนใหญ่สามารถปรับใช้ความรู้ในส่วนนี้มาเป็นพื้นฐานประกอบอาชีพได้ สตรีสูงอายุจึงใช้เวลาว่างจากงานอื่นหรือเลือกการทำพานพุ่มเป็นอาชีพของตนเอง เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว อีกทั้งผู้สูงอายุหรือสตรีสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะได้รับสวัสดิการของภาครัฐด้วย รวมทั้งที่ลูกของผู้สูงอายุส่งมาให้และงานอาชีพเสริมที่ผู้สูงอายุทำด้วย จึงทำให้รายได้ของครอบครัวเพียงพอกับการใช้ชีวิตในครอบครัวของผู้สูงอายุเอง

1.4. เนื่องจากสตรีสูงอายุเหล่านี้ต้องการให้ครอบครัวของตัวเองมองว่าตนเองยังมีคุณค่า ยังมี

ความสามารถ
ในการหาเงินหรือทำงานได้ โดยไม่ต้องรอให้ลูกหลานหรือสามีเลี้ยง ซึ่งสตรีสูงอายุเหล่านี้ส่วนมากจะเคยทำงานมาก่อนในตอนที่ยังเป็นสาวและยังทำงานไหว แต่เมื่อแก่ชราแล้วทำงานไม่ไหวลูกหลานจึงขอร้องให้หยุดทำงานและอยู่บ้านเฉยๆ ให้ลูกหลานได้เลี้ยงดูตอบแทนคุณของผู้สูงอายุบ้าง แต่ในทางกลับกันสตรีสูงอายุเหล่านี้กลับมองว่าตนเอง

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

หมดคุณค่าเมื่อไม่ได้ทำงานต้องรอให้ผู้อื่นมาเลี้ยงดู เพราะมองว่าผู้สูงอายุที่เป็นเพศชายยังสามารถทำงานได้ไปรับจ้างได้ แต่ทำไมตนเองที่เป็นผู้หญิงที่สูงอายุจึงทำงานบ้างไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องของการมองคุณค่าในตัวเองทำให้สตรีสูงอายุอยากเพิ่มคุณค่าในตัวเองและอยากเพิ่มบทบาทในการเพิ่มมูลค่าในทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัวเหมือนตอนที่ตนเองยังเป็นวัยทำงานอยู่ ในด้านของการทำงานของผู้สูงอายุที่จะออกไปรับจ้างลูกหลานก็ของร้องไม่ให้ออกไปรับจ้าง เพราะกลัวว่าสตรีสูงอายุที่เป็นแม่หรือยายจะเจ็บป่วยจะเป็นลมหากต้องออกไปตากแดดทำงาน แต่สตรีสูงอายุก็น่าอยากทำงานอยู่จึงเลือกที่จะหางานที่ในหมู่บ้านมีและสามารถทำงานได้โดยไม่ต้องออกไปไหน ซึ่งหมู่บ้านมอมนานานี้ก็มีกลุ่มอาชีพของกลุ่มสตรีอยู่ก็คือ การทำพานพุ่ม สตรีสูงอายุจึงหันมาเรียนรู้วิธีการทำและยึดอาชีพนี้ เป็นอาชีพเสริมของตนเพื่อหารายได้ รวมทั้งลูกหลานของสตรีสูงอายุเห็นว่าอาชีพนี้ก็ไม่ต้องออกไปตากแดดทำงานไร่นา หรือลำบากอะไรจึงอนุญาตให้ทำและยังเป็นการเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุเอง ทำให้สตรีสูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้นที่สามารถทำงานได้ไม่อยู่ว่างหรือคิดว่าตนเองไร้ประโยชน์ที่ต้องให้ลูกหลานมาคอยเลี้ยงดูการทำงานของผู้สูงอายุนั้นนอกจากเป็นการเพิ่มความภาคภูมิใจของผู้สูงอายุแล้วยังเป็นการเพิ่มรายได้ของครอบครัวอีกด้วย ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการตนเองยังมีความสำคัญมองเห็นคุณค่า รวมทั้งเป็นการทำให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุต่อครอบครัวอีกด้วย

1.5. เนื่องจากปัจจัยอื่นๆ ปัจจัยอื่นนอกเหนือจากที่กล่าวมานั้นที่ทำให้สตรีสูงอายุต้องทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว อย่างเช่น การทำงานโดยไม่สมมูลค่าทางการเงิน แต่ทำงานเพื่อให้ได้บริหารร่างกายทำให้ได้ขยับร่างกายไม่อ่อนแอง่าย ทำเพื่อต้องการเข้าสังคม เพราะหากไม่มีอะไรทำสตรีสูงอายุส่วนใหญ่ก็จะอยู่บ้านเฉยๆ นั่งๆนอนๆไม่ได้ทำอะไร ไม่ค่อยได้พบปะผู้คน ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิงก็จะไม่ค่อยมีกิจกรรมให้ทำมากนัก จึงต้องหากิจกรรมให้ตนเองทำเพื่อที่จะได้เป็นการออกกำลังกายไปในตัวด้วย และอีกปัจจัยหนึ่งคือ ผู้สูงอายุส่วนมากจะเป็นโรคเครียดเนื่องด้วยปัญหาต่างๆจึงต้องหาอะไรทำเพื่อให้ตนเองไม่มีเวลาว่างมากพอที่จะมาคิดเรื่องเครียด เพราะหากผู้สูงอายุมีความเครียดก็จะทำให้เกิดโรคต่างๆตามมาอีกด้วยและมีอีกหลายปัจจัยที่ผู้สูงอายุเลือกที่จะทำงาน แต่ปัจจัยหลักๆของการทำงานของผู้สูงอายุก็น่าจะเป็นในเรื่องการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว โดยเฉพาะในผู้สูงอายุเพศหญิง

2. หลักคิดของสตรีผู้สูงอายุในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว

2.1. สตรีสูงอายุซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่าหากตนเองไม่ได้ทำงานอยู่บ้านเฉยๆรอให้ลูกให้หลานเลี้ยงจะทำให้ตนเองดูไม่มีคุณค่า รู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์และไม่มียุทธศาสตร์ต่อครอบครัว รวมทั้งกลายเป็นภาระของลูกหลานถึงแม้ลูกหลานจะเต็มใจเลี้ยงดูก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยากจะใช้ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ให้ได้มากที่สุดทั้งในด้านความพร้อมในการทำงาน ความรู้ประสบการณ์ ตามความพร้อมของสภาพร่างกาย

2.2. สตรีสูงอายุในหมู่บ้านมอมนานานั้น มองว่าการทำงานเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะส่วนมากชาวบ้านมอมนานานี้ฐานะในระดับปานกลางถึงในระดับยากจน จึงทำให้ผู้สูงอายุโดยเฉพาะกลุ่มสตรีต้องทำงานคนกลุ่มนี้จึงมองว่าการทำงานนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งถึงแม้อายุจะล่วงเลยเข้าสู่วัยชราแล้วก็ตาม สตรีสูงอายุส่วนมากมีทัศนคติเกี่ยวกับการทำงานว่าเป็นการสร้างรายได้ แต่สตรีสูงอายุไม่ได้มองว่าเป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเอง แต่พวกเขา มองว่าเป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ช่วยแบ่งเบาภาระลูกหลานและสามี อีกทั้งบางครอบครัวสตรีสูงอายุเหล่านี้จะรับบทบาทเป็นผู้ดำเนินการหารายได้ให้กับครอบครัว เนื่องจากปัญหาเสียชีวิตหรือหย่าร้างและมีหลานที่ต้องเลี้ยงดู จึงทำให้สตรีสูงอายุเหล่านี้ต้องรับบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.3. สตรีสูงอายุในกลุ่มพานพุ่มบางส่วนมีทัศนคติกับการทำงานคือการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ หรือบางคนก็มองว่าเป็นการดึงศักยภาพของผู้สูงอายุออกมาแสดงให้ผู้อื่นเห็น บางส่วนมองว่าการทำงานนี้เป็นการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี เนื่องจากการทำพานพุ่มเงินพุ่มทองนี้มีพื้นฐานมาจากการทำกระทงการปักกริบกระทงและการทำบายศรีต่างๆ และกลุ่มของผู้สูงอายุเองก็ยังคงที่จะยังยึดถือวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่นจึงมองว่าการทำงานที่เกี่ยวกับพานพุ่มนี้เป็นอีกทางหนึ่งในการรักษาวัฒนธรรมอันดีงาม

3. เพื่อศึกษาถึงลักษณะบทบาทของสตรีผู้สูงอายุต่อครอบครัวในหมู่บ้านมอมนาว

ปัจจุบันนี้ในสังคมส่วนใหญ่ จะพบว่าบทบาทของสตรีจะมีความเด่นชัดมากขึ้นต่างจากในอดีต ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในครอบครัวหรือบทบาทต่อสังคมที่แสดงให้เห็นในหลายๆด้าน โดยเฉพาะบทบาทของสตรีสูงอายุ ที่มีต่อครอบครัวในสังคมชนบท ที่ส่วนใหญ่จะพบว่าครอบครัวเกินครึ่งของหมู่บ้าน จะมีสตรีสูงอายุที่จำเป็นต้องแสดงบทบาทของตนเองให้ชัดเจน ทั้งในฐานะผู้นำครอบครัว ผู้ที่หารายได้หลัก รวมถึงบทบาทในหลายๆด้านที่จำเป็นเฉพาะเจาะจงต่อสตรีสูงอายุ ซึ่งจากการลงพื้นที่หมู่บ้านมอมนาว ผู้วิจัยได้แยกลักษณะบทบาทของสตรีสูงอายุไว้ 3 ด้าน ดังนี้

3.1 ผู้นำครอบครัว

1. สตรีสูงอายุมีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัวเนื่องจากบุตรหลานหรือรวมทั้งสามีที่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานต่างจังหวัด คือ การย้ายเข้าสู่ความเป็นเมืองที่มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและด้านการพัฒนาความทันสมัย ซึ่งสาเหตุหลักของการย้ายถิ่นฐานเกิดจากเศรษฐกิจที่ซบเซา ทำให้รายได้ที่สมาชิกในครัวเรือนได้รับไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน กระแสการย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมืองหลวงจึงเกิดขึ้น เนื่องด้วยความเจริญที่แตกต่างกันระหว่างเมืองกับชนบท เป็นแรงดึงดูดประชากรจากชนบทเข้าสู่เมือง อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบและสาเหตุของการย้ายถิ่นของผู้คนนั้นมีความสลับซับซ้อนและมีปัจจัยหลายระดับเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับชาติ ด้วยสาเหตุทั้งหมดนี้จึงเป็นที่มาของครอบครัวที่มีสตรีสูงอายุขึ้นมามีบทบาทการเป็นผู้นำ แทนบุตรหลานหรือสามีของตนเองนั่นเองที่ย้ายไปอยู่ในต่างพื้นที่

2. จะพบได้ในลักษณะของการมีบทบาทผู้นำของความเป็นผู้หญิง ในเรื่องของการดูแลปรนนิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว คอยจัดหาเครื่องใช้สิ่งของที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตประจำวันให้กับสมาชิกในครอบครัว และให้ความช่วยเหลือดูแลรักษาสามีและบุตร เมื่อมีความเดือดร้อนหรือเจ็บป่วย โดยผู้หญิงนั้นจะถูกปลูกฝังให้ตื่นก่อนสมาชิกคนอื่นในครอบครัว เพื่อมาเตรียมอาหารและทำความสะอาดบ้านเรือน และในขณะที่เดียวกันผู้หญิงเมื่อดูแลเรื่องภายในบ้านแล้ว บางคนก็ยังคงต้องทำงานนอกบ้านอีกเช่นกัน

3. ครอบครัวที่พ่อแม่แยกทางกันเนื่องจากปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอันเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคมที่ก่อให้เกิดครอบครัวรูปแบบใหม่ คือ ครอบครัวข้ามรุ่น ซึ่งปัญหาที่ทำให้เกิดครอบครัวข้ามรุ่นนั้น อาจเกิดจากความขัดแย้ง และความคิดเห็นไม่ตรงกันของสามีและภรรยา บางคู่จึงเลือกที่จะจบชีวิตคู่ด้วยการแยกทางกันหรือหย่าร้างกัน และแน่นอนว่าปัญหาที่ตามมาก็คือลูก เมื่อพ่อแม่ต่างเลิกรักกันไปทุกครอบครัวส่วนใหญ่ที่มีบุตรร่วมกัน ก็จะให้บุตรนั้นย้ายไปอยู่กับครอบครัวที่มีแค่ปู่ย่าตายาย หรือที่เรียกว่าครอบครัวข้ามรุ่น และแน่นอนว่าการเลี้ยงดูส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ฉะนั้น สตรีสูงอายุที่มีบทบาทเป็นยายหรือย่าก็ต้องรับเลี้ยงดูแลบุตรหลานของตนเอง ส่วนปู่หรือตา ก็จะประกอบอาชีพนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ หรือบางครอบครัวที่เหลือเพียงย่าหรือยายเพียงคนเดียว หน้าที่ผู้นำก็จะตกมาเป็นของสตรีสูงอายุในบ้านที่ต้องรับภาระมากกว่าครอบครัวที่มีผู้ชายคอยช่วยหารายได้

4. ครอบครัวที่สามีป่วยหรือเสียชีวิต ผู้ชายเปรียบเสมือนช้างเท้าหน้าของครอบครัวและเมื่อใดที่ช้างเท้าหน้าของครอบครัวที่เป็นผู้ชายขาดหายไป จากบทบาทที่เคยเป็นเนื่องด้วยประสบปัญหาด้านความเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตก็ตาม ครอบครัวนั้นก็จำเป็นต้องใช้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทเป็นช้างเท้าหน้าแทน ซึ่งบางครอบครัวนั้นอาจเกิดปัญหาจนถึงกรณีที่ต้องรับภาระด้านการเลี้ยงดูเอาใจใส่สามีคนเดียว ทั้งยังต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาเป็นเวลานานหรือบางรายอาจเลี้ยงดูบุตรหลานร่วมด้วย ดังนั้นรายจ่ายของครอบครัวที่จะต้องใช้จ่ายในทุกๆวัน จึงตกเป็นของฝ่ายหญิงที่ต้องดูแล และผู้หญิงส่วนใหญ่ก็จะเป็นสตรีสูงอายุ ที่มีบทบาทในการดูแลครอบครัวและจากการลงพื้นที่ในหมู่บ้านมอมนาว พบว่าครอบครัวที่มีสตรีสูงอายุเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอยู่พอสมควร ที่จำเป็นที่จะต้องหารายได้เข้าครอบครัว ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งที่ทางครอบครัวได้ใช้จ่ายก็มาจากการทำพานพุ่มเงินพุ่มทองของกลุ่มสตรีในหมู่บ้านนั่นเอง

3.2. ผู้หารายได้

1. สตรีสูงอายุเป็นหัวหน้าครอบครัว เนื่องด้วยจากสาเหตุที่สามีป่วยไม่สามารถหารายได้มาใช้จ่ายภายในครอบครัวได้ หรือสาเหตุจากครอบครัวที่สามีเสียชีวิต

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ชีวิตจึงจำเป็นต้องหาเลี้ยงตนเอง และบางครั้งครอบครัวเองยังต้องเลี้ยงดูบุตรหลานร่วมอีกด้วย เพราะพ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัดจึงกลายเป็นหัวหน้าครอบครัวข้ามรุ่น ที่มีเฉพาะปู่ย่าตายายกับรุ่นหลานอาศัยอยู่ร่วมกันเท่านั้น และการดูแลเลี้ยงดูส่วนใหญ่ก็ต้องตกเป็นของฝ่ายหญิงนั่นคือ สตรีสูงอายุที่ถือว่าเป็นยายยาย ดังนั้นสตรีที่สูงอายุจึงจำเป็นต้องเป็นผู้หารายได้หลักให้กับครอบครัวโดยส่วนมากจะอยู่ในภาคของงานหัตถกรรม ขณะที่บุตรของตนเองก็ไม่ได้ส่งค่าเลี้ยงดูค่าใช้จ่ายมาให้หรือไม่เพียงพอ สตรีสูงอายุจึงมีรายได้จากสวัสดิการผู้สูงอายุจากทางด้านเดียวเพียงเท่านั้น ซึ่งบางครั้งอาจจะมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการที่ต้องเลี้ยงดูหลานไปพร้อมกับที่ต้องทำงานของตัวเองด้วยสตรีสูงอายุในหมู่บ้านมอมนาวจึงต้องหารายได้จากการทำพานพุ่มเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวและยังเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของครอบครัว จึงแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงอายุมิบทบาทสำคัญและเป็นฟันเฟืองในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้เป็นอย่างดี

2. เรื่องของเศรษฐกิจภายในครอบครัว ที่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดกับตัวผู้สูงอายุในเรื่องของรายได้ การเกื้อหนุนทางการเงินจากบุตรในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยตนเองนั้น นับเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของผู้สูงอายุในอดีตที่ผ่านมา แต่ในปัจจุบันกลับพบว่าผู้สูงอายุได้รับเกื้อหนุนทางการเงินจากบุตรมีสัดส่วนที่ลดลงไปอย่างมาก เนื่องจากจะเกิดจากเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้บุตรได้รับรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในตนเอง จึงไม่หิบบินมาให้พ่อแม่หรืออาจจะด้วยสาเหตุอื่นๆ ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันออกไป ในขณะที่ตัวผู้สูงอายุเองก็ไม่ค่อยรายได้จากบุตรเหมือนแต่ก่อนเช่นกัน แต่กลับหารายได้ด้วยจากการพึ่งตนเอง เช่น การทำงาน เงินเก็บออม หรือจากดอกเบี้ยต่างๆ ซึ่งเรียกได้ว่าการหารายได้ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะสตรีสูงอายุในหมู่บ้านมอมนาว ที่ได้รับรายได้จากการทำพานพุ่ม ถึงแม้จะไม่ใช่ว่ารายได้ที่มากมาย สำหรับตัวสตรีสูงอายุเองแล้วถือว่าเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวทั้งบุตรและสามีได้บ้าง ซึ่งนับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้สามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้เป็นอย่างดีเพราะเรื่องเศรษฐกิจถือเป็นปัญหาสำคัญของครอบครัวการ รู้จักใช้เงินอย่างประหยัดคุ้มค่า ใช้ให้เหมาะสมกับความจำเป็นพื้นฐานไม่ฟุ่มเฟือยหรือใช้จ่ายเกินควร คำนึงถึงประโยชน์และความก้าวหน้าของในครอบครัว จัดเก็บบางส่วนไว้เป็นเงินสะสมเผื่อมีเหตุฉุกเฉิน เรียกได้ว่าสร้างความมั่นคงในอนาคตร่วมกันระหว่างบุตรกับพ่อแม่ที่สูงอายุ ได้มีส่วนร่วมในเรื่องรายได้ของครอบครัวได้อย่างอิสระ

3.3. บทบาทความเป็นแม่,เมีย,ย่า,ยาย

1. ความเข้าใจคนในครอบครัวเมื่อเจอกับปัญหา ในฐานะบทบาทความเป็นผู้หญิงที่เป็นสมาชิกของครอบครัวนั้น ส่วนใหญ่แล้ว เมื่อบุตรหลานมีปัญหาคนเป็นแม่ เป็นย่า ยาย ก็จะคอยรับฟังปัญหา และแก้ไขปัญหาก็กับบุตรหลานได้อย่างง่าย เพราะในสถานภาพความเป็นผู้หญิงนั้น จะซื่อสัตย์ อ่อนโยน ความเข้าใจในในเรื่องทางจิตใจได้ดีกว่าผู้ชาย คือ พ่อ ปู่ ตา แต่การแก้ไขปัญหาก็กับเข้าใจกันในทุกๆ เรื่องนั้น ไม่ใช่เพียงแค่มบทบาทของผู้หญิงเท่านั้นที่จะเข้าใจถึงปัญหาของบุคคลได้ แต่ยังรวมถึงในเรื่องความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสมาชิกในครอบครัวเข้าไปด้วย เพราะความสัมพันธ์ภาพต่อกันในครอบครัวนั้น ถือเป็นความผูกพันรักใคร่ ความใกล้ชิดคุ้นเคยสนิทสนมกันระหว่างบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย และบุตรตลอดจนถึงเครือญาติและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งระหว่างสมาชิกในครอบครัวถือเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถทำให้เรื่องที่เกิดขึ้นในครอบครัวเปลี่ยนเป็นผลดี และยังความครัวที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวก็จะผ่านไปได้อย่างรวดเร็ว เพราะสตรีสูงอายุมักจะเข้าอกเข้าใจรู้จักพูดให้สมาชิกในครอบครัวผ่อนปรนต่อปัญหาที่เกิดขึ้นได้

2. บทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัว โดยสังคมไทยจะกำหนดให้ชายและหญิงมีความเท่าเทียมกันทางด้านการศึกษา แต่ทางด้านการทำงานความรับผิดชอบครอบครัวนั้นไม่ได้มีการกำหนดความเท่าเทียมเข้ามาด้วย การทำงานรับผิดชอบครอบครัวส่วนใหญ่ จึงตกเป็นของผู้หญิงแต่เพียงฝ่ายเดียว บทบาทของผู้หญิงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือการเป็นแม่ การดูแลบ้าน ดูแลสมาชิกในครอบครัวเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง ถึงแม้ผู้หญิงสามารถทำงานนอกบ้านหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างผู้ชาย แต่หน้าที่ทำงานในบ้านดูแลลูก ค่าใช้จ่ายทำอาหารก็ยังคงเป็นหน้าที่ของเพศหญิงเช่นเดิม ทำให้หน้าที่ภายในบ้านก็ยังเป็นพื้นที่ของผู้หญิง ซึ่งพบว่าผู้หญิงนั้นมีหน้าที่ดูแลการบ้านการเรือน ดูแลงานในบ้าน การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน และรับผิดชอบงานในบ้านทุกอย่างไม่ขาดตกบกพร่องแล้ว ก็ยังคงต้องรับผิดชอบการทำงานนอกบ้านให้มีประสิทธิภาพอีกด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศนั้น มีให้พบเห็นกันอย่างไม่สิ้นสุดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังมิให้พบเห็นกันอยู่ ยิ่งใน

ครอบครัวที่เป็นครอบครัวข้ามรุ่น หรือครอบครัวแห่งกลางนั้น จะพบได้ว่าความรับผิดชอบสตรีสูงวัย ในบทบาทความเป็นย่า ยาย จะสูงมาก เพราะพ่อแม่ทำงานต่างจังหวัดจึงต้องส่งให้บุตรไปอยู่กับปู่ย่า ตายายแทน ค่าใช้จ่ายของบุตรหลานจึงตกมาเป็นของผู้สูงอายุแทน และในครอบครัวที่เด็กอยู่กับย่า หรือ ยาย เพียงลำพังบทบาทของย่าหรือยาย ก็ต้องขึ้นมาเป็นหัวหน้าครอบครัวรับภาระเลี้ยงดูบุตรหลาน และเป็นผู้หารายได้เข้าครอบครัวด้วยตัวเอง

3. บทบาทความเป็นผู้นำของผู้หญิง เมื่อถึงเวลาซับซ้อนของครอบครัว ในช่วงเวลาหนึ่งเมื่อครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงของบทบาทผู้นำเนื่อง จากสาเหตุที่จำเป็นของครอบครัว อย่างเช่น ครอบครัวผู้สูงอายุที่อาจจะต้องพบเจอกับปัญหาเจ็บไข้โรครุมเร้า และเมื่อใดที่ปัญหานี้เกิดขึ้นกับบุคคลที่ขึ้นว่าเป็นเสาหลักครอบครัว และยังเป็นคนที่หารายได้เข้าครอบครัว เมื่อนั้นครอบครัวจึงจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนเสาหลัก และจะเป็นใครไม่ได้นอกจากบุคคลที่มีบทบาทเป็นแม่หรือเมียนั่นเอง ซึ่งการรับหน้าที่เป็นผู้นำนั้นในที่นี้คือ ด้านเศรษฐกิจรายได้ของครอบครัว เพราะเมื่อใดที่สามีไม่สามารถหารายได้จุนเจือครอบครัวได้ ภรรยาจึงจำเป็นที่จะต้องแสดงพื้นที่ในสังคมเพื่อหารายได้ และในครอบครัวที่รับภาระเลี้ยงดูบุตรหลานด้วยแล้ว สตรีสูงอายุที่เป็นผู้นำก็ต้องแบกรับการเลี้ยงดู และรับภาระค่าใช้จ่ายเยอะกว่าปกติ ซึ่งจากการลงพื้นที่ในหมู่บ้านมอมนาว ได้พบว่าในหมู่บ้านมีครอบครัวที่สตรีสูงอายุเป็นผู้นำอยู่ เนื่องจากสามีป่วยเป็นโรคอัมพฤกษ์ อัมพาต ไม่สามารถเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ ดังนั้นครอบครัวจึงมีรายได้จากการทำพานพุ่มเงินพุ่มทองจากภรรยาเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเรียกได้ว่าครอบครัวนี้ภรรยาได้ทำหน้าที่เป็นเสาหลักของครอบครัวในความเป็นเมียได้เป็นอย่างดี เมื่อยามที่ครอบครัวเกิดปัญหาขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กชกร อนุชา และ สุรพล ศรีจิตต์. (2539). ผู้หญิงชนบทกับวังเวงตลอด. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- กรุงเทพธุรกิจ. (นามแฝง). (2561). สังคมผู้สูงอายุกับการสร้างทางเลือกการทำงาน. [Online]. Available: <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/636898>. [2561, สิงหาคม 6].
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2561). ผู้สูงอายุ. [Online]. Available: ฐานข้อมูล <http://www.dop.go.th/th>. [2561, กรกฎาคม 20].
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2551). สังคม สว. (ผู้สูงอายุ). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุศล สุนทรธาดา. (ม.ป.ป.). แนวทางสร้างงาน สร้างความภาคภูมิใจให้ผู้สูงอายุ. [Online]. Available: <http://thaitgri.org/?p=306>. [2561, กรกฎาคม 20].
- คำมาตี, วิโรจน์ เจษภักดิ์ และจิราวรรณ คงคล้าย. (2560). การจัดการแรงงานผู้สูงอายุในประเทศไทย : ปัจจัยเชิงสาเหตุและผลลัพธ์. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 23-26.
- โฆษิต ไชยประสิทธิ์. (2546). บทบาทผู้นำของกลุ่มผู้สูงอายุ : ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้สูงอายุในตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี. [Online]. Available: <http://digi.library.tu.ac.th/thesis/gv/0073/01TITLE-CHARTS.pdf>. [2561, กรกฎาคม 20].
- จรัมพร ให้อาย และสวริย บุญมานนท์. (2552). ปัจจัยทางเศรษฐกิจกับการสร้างครอบครัว. [Online]. Available: <http://www.ipsr.mahidol.ac.th>. [2561, กรกฎาคม 20].
- จิราพร ชมพิกุล, ปราณีย์ สุทธิสุคนธ์, เกรียงศักดิ์เชื้อล้อม และดุชนิ คำมี. (2552). สัมพันธภาพในครอบครัวไทย. (รายงานผลการวิจัย). นครปฐม : เอ็น แอนด์ เอ็น ก๊อปปี้ แอนด์ พรินต์ติ้ง.
- จิราพร ชมพิกุล และคณะ. (2552). สัมพันธภาพในครอบครัวไทย. นครปฐม: แทนทองชินวัฒนาการพิมพ์.
- ฉลาด ชายรมิตานนท์. (ม.ป.ป.). ทฤษฎีสตรีนิยมในฐานะทฤษฎีวิพากษ์. [Online]. Available: <https://static1.squarespace.com/static/51.pdf>. [2561, สิงหาคม 8].
- ชินวร เกื้อทาน และมาลี ไชยเสนา. (ม.ป.ป.). แนวทางการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุในองค์การบริหารส่วนตำบลพรสวรรค์ อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี. [Online]. Available: ฐานข้อมูล <http://mis.cola.kku.ac.th>. [2561, กรกฎาคม 20].
- ทองศักดิ์ ยิ่งรัตนสุข. (2559). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการทำงานของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี. [Online]. Available: <https://www.tci-thaijo.org> [2561, สิงหาคม 6]

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

- ประนอม โอทกานนท์. (2554). **ชีวิตที่สุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพฯ: แอคทิฟ พริ้นท์.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- พลอยพรรณ เชี่ยวชาญ. (2559). **บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน**. [Online]. Available: <http://rcim.rmutr.ac.th/wp-content/uploads/2017/09/MPA.2559.85.pdf>. [2561, สิงหาคม 2].
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2558). **กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ**. [Online]. Available: <http://thaitgri.org/?p=36982> [2561, สิงหาคม]
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2561). **ครัวเรือนข้ามรุ่น รูปแบบครอบครัวที่กำลังมาแรงในสังคมไทย “พ่อแม่ไม่อยู่ อยู่กับตายาย อยู่กับปู่ย่าเน้อ”**. [Online]. Available: ฐานข้อมูล <http://newsletter.ipsr.mahidol.ac.th>. [2561, กรกฎาคม 20].
- ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ. (2561). **บทบาทผู้สูงอายุต่อสังคม ครอบครัว ชุมชน**. [Online]. Available: <http://thammapakorn.go.th>. [2561, สิงหาคม 2].
- สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ. (2561). **บทบาทผู้สูงอายุต่อสังคม ครอบครัว ชุมชน**. [Online]. Available: ฐานข้อมูล <http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/statics/about/.php>. [2561, กรกฎาคม 20].
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2549). **ผู้สูงอายุกับการทำงาน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- EconNews. (นามแฝง). (2561). **การทำงานของผู้อายุจำเป็นต้องผลักดัน**. [Online]. Available: <http://www.econnews.co.th> [2561, สิงหาคม 2].

The 5th Kamphaeng Phet Rajabhat University
National Conference